

Đana Stojančić*¹

POLITIČKI I SOCIJALNI ASPEKTI KAO OTEŽAVAJUĆE OKOLNOSTI ZA OSTVARIVANJE OKOLIŠNIH PRAVA GRAĐANA: BORBA AKTIVISTA ZA ZAŠTITU OKOLIŠA PROTIV GLOBALNE KORPORACIJE

Sažetak

Politička situacija u Bosni i Hercegovini se već dugi niz godina može okarakterisati kao nestabilna i neproduktivna. Entiteti se u velikoj mjeri ponašaju kao zasebne države te se njihovi interesi razlikuju u mnogim aspektima, uključujući i područje zaštite okoliša. Socijalna politika mora imati stabilne i jake temelje obzirom da ista velikim dijelom doprinosi dobroj ekološkoj slici zelenih gradova. Trenutna socijalna politika Bosne i Hercegovine predstavlja otežavajuću okolnost za ostvarivanje okolišnih prava te sprječava napredovanje na području ekologije. Bosna i Hercegovina je siromašna zemlja i zemlja u tranziciji koja se ne može pohvaliti jakim privredom i bogatim gospodarstvom. Obzirom na činjenicu da je Bosna i Hercegovina potencijalna država kandidat za prijem u Evropsku uniju, napredak na području zaštite okoliša se mora ostvariti da bi se potpuno članstvo provelo u djelo. Rad je podijeljen na dva dijela. Jedan dio rada obrađuje teoretska pitanja vezano za temu zaštite okoliša dok je drugi dio rada predstavljen aktivističkim pogledom i donosi studiju slučaja koji se tiče borbe male nevladine organizacije i nekoliko glasnih pojedinaca unutar nje pod nazivom Udruženje građana „Eko forum Zenica“ za čist okoliš protiv svjetskog giganta u proizvodnji čelika ArcelorMittala. Eko Forum u svojoj borbi već dugi niz godina koristi sve vrste postojećih strategija za poboljšanje situacije u Zenici. Predmetna studija slučaja daje i prikaz podnesenih krivičnih prijava od strane Eko foruma protiv kompanije i odgovornih osoba za zagađenje okoliša.

Ključne riječi: Zenica, zaštita okoliša, zagađenje životne sredine, Eko Forum, ArcelorMittal, krivično djelo, krivične prijave.

¹ Magistrica prava i politike, Karl Franzens Univerzitet u Grazu, odsjek Globalne Studije

1. Uvod

Kada se posmatra značaj okolišnih prava kroz historiju Bosne i Hercegovine (u nastavku teksta: BiH), može se reći da se ona nalaze među posljednjima na ljestvici važnosti. S obzirom da su ta posebna prava usko povezana sa svakodnevnim životom građana i da je njihovo ostvarivanje veoma važno za kvalitet života i dobro zdravlje građana, svijest javnosti o važnosti ovih prava nalazi se na zabrinjavajuće niskoj razini. Naime, BiH je siromašna zemlja u tranziciji koja ima mnoge probleme i izazove s kojima se mora suočiti kako bi uspostavila efikasno funkcionisanje i kvalitetan rad državnih institucija, što bi potom rezultiralo uspjehom i napretkom koji bi doveo do stvarnog približavanja, a zatim i članstva u Evropskoj uniji (u nastavku teksta: EU). Mnogi politički i socijalni faktori u zemlji otežavaju ostvarivanje okolišnih prava građana.

U ovom radu predstavljen je i konkretan primjer iz prakse koji se odnosi na borbu nevladine organizacije za čist okoliš protiv jedne od vodećih globalnih korporacija u svijetu. Strategije koje organizacija koristi u borbi za zdraviju životnu sredinu poznate su i široko prihvaćene u radu sličnih lokalnih i međunarodnih organizacija. Priča iza ove studije slučaja ne odnosi se samo na borbu za zdrav okoliš, već uključuje i borbu protiv korupcije, zaustavljanje širenja neistina, ukazujući na način rada nadležnih institucija i njihove zaposlenike u jednom od najkomplikovanijih političkih sistema u cijelom svijetu. Borba protiv vjetrenjača traje već više od trinaest godina. Iako je skromni napredak vidljiv, put do ostvarenja cilja je još dug.

2. Okolišna prava u BiH

Nadležnost zaštite okoliša nije predviđena na državnom nivou, već je Ustavom BiH² podijeljena između entiteta Federacije Bosne i Hercegovine (u nastavku teksta: FBiH) i Republike Srpske (u nastavku teksta: RS).

S obzirom na to da BiH nema Zakon o zaštiti okoliša na državnoj razini kao ni jedinstvenu instituciju na tom nivou čija bi nadležnost uključivala pitanja okoliša i procedure kao što su usklađivanje zakonodavstva sa pravnom legislativom EU i donošenje novih zakona, stoga praćenje i inspekcija zagađivača predstavljaju veliki izazov. Usklađivanje zakonodavstva BiH s pravom EU-a provodi se kroz Nacionalni program za usvajanje *Acquis-a*.³ Najvažniji zadaci koje zemlja treba provesti su usklađivanje cjelokupnog zakonodavstva na području zaštite okoliša s europskim *acquis communautaireom*, osigurati praktično provođenje ovih

² Ustav Bosne i Hercegovine, Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 25/2009 - Amandman I.

³ Usklađivanje zakonodavstva, „Direkcija za evropske integracije“
<https://www.dei.gov.ba/bs/instrumenti-za-uskladivanje-s-pravnom-tecevinom-eu>, (28.11.2021)

propisa i poboljšati institucionalni kapacitet na ovom polju.⁴

Najvažniji zakoni koji se odnose na zaštitu okoliša u zemlji su entitetski zakoni o zaštiti okoliša.⁵ Osim navedenih, u FBiH su od značaja i Zakon o zaštiti zraka⁶, Zakon o upravljanju otpadom⁷, Zakon o zaštiti prirode⁸, Zakon o vodama⁹ i drugi.¹⁰ Sličan niz zakona na snazi je u drugom entitetu te u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine (u nastavku teksta: BD BiH), budući da su usvojeni kao skup zakona iz područja zaštite okoliša uz pomoć programa EU u obnovi, razvoju i stabilizaciji (CARDS).¹¹

Postojanje mnogobrojnih nadležnih institucija, kao i zakoni na razini oba entiteta, kantona¹² te njihove različite odredbe otežavaju aktivnije uključivanje države u rješavanje ovog gorućeg pitanja. Drugi izazov odnosi se na nedostatak Zakona o zaštiti okoliša na državnoj razini, te kao i nedostatak jedinstvene institucije koja bi koordinirala aktivnosti koje se provode na entitetskim nivoima.

Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda za Europu je još 2004. godine usvojila Izvještaj pod naslovom „Prvi pregled stanja okoliša za Bosnu i Hercegovinu“¹³ koji s jedne strane predstavlja neriješene ekološke probleme s kojima se zemlja i danas suočava, te s druge strane propisuje rješenja gorućih problema. Izjava u kojoj je okarakterisan značajan ekološki problem u zemlji još 2004. godine predstavlja jedan od najznačajnijih problema u BiH čak šesnaest godina nakon donošenja istog: „Glavni uzroci su nedostatak uređaja za smanjenje emisija i zastarjela tehnologija u industrijskim i energetskim postrojenjima te upotreba nekvalitetnog ugljena.“¹⁴

U drugom pregledu izvještaja o stanju okoliša u BiH iz 2011 godine¹⁵ navedeni su dodatni problemi u zemlji odgovorni za loše stanje okoliša: „Javna uprava u BiH vrlo je složena iz političkih i institucionalnih razloga, uključujući postojanje do četiri razine administracije koje nisu uvijek dobro koordinirane te egzistiraju institucije s nedostatkom osoblja na svim razinama.“¹⁶ Treći Izvještaj o stanju okoliša iz 2018.¹⁷ koji je ujedno i posljednji, sadrži zabrinjavajuće zaključke kao: „Emisije u zrak iz industrije, u kombinaciji s emisijama u zrak iz sve većeg broja vozila i iz grijanja za kućanstvo pomoću ogrjevnog drva i lignita, stvaraju ozbiljno zagađenje zraka u industrijskim i urbanim područjima, što uzrokuje ozbiljne smetnje i zdravstvene probleme. Zagađenje zraka uglavnom je opasno

¹⁴ Ibid., 77-78.

¹⁵ United Nations Economic Commission for Europe, “Second Environmental Performance Review for Bosnia and Herzegovina”, United Nations, New York and Geneva, 2011. https://unece.org/DAM/env/epr/epr_studies/bosnia_and_herzegovina%20II.pdf, (13.10.2021.)

¹⁶ Ibid., 30.

¹⁷ United Nations Economic Commission for Europe, “Third Environmental Performance Review for Bosnia and Herzegovina”, United Nations, New York and Geneva, 2018. https://unece.org/sites/default/files/2021-08/ECE.CEP_184.Eng_pd, (13.10.2021.)

u područjima i gradovima kao što su Zenica, Tuzla, Kakanj..¹⁸ Zabrinjavajući zaključak je i sljedeći koji kaže: „Mjere za sprečavanje emisija u zrak iz industrije uključene su u ekološke dozvole ali u mnogim slučajevima (još) se ne provode, na primjer u kompaniji ArcelorMittal u Zenici..¹⁹

Postoji mnogo drugih pitanja i izazova koji služe kao osnova za sprečavanje napretka u poboljšanju stanja životne sredine. Izvještaj o stanju okoliša u BiH navodi nekoliko razloga koji doprinose degradaciji okoliša, kao što su: „Siromaštvo se odražava na različite načine, što uključuje nedostatak prihoda i sredstava potrebnih za osiguranje održivog postojanja; glad i pothranjenost, loše zdravlje, nedostupnost ili ograničena dostupnost obrazovanja i drugih osnovnih usluga; povećana smrtnost, uključujući smrt od bolesti, beskućništva i neadekvatnih stambenih uvjeta; nesigurno okruženje, socijalna diskriminacija i izolacija.“²⁰ Prosječna neto plaća za decembar 2020. u BiH iznosila je 993 KM²¹, dok je najniža penzija iznosila 382 KM²². Ranije spomenuto vodi do zaključka da društveno-ekonomska osnova ima značajan utjecaj na angažman javnosti u civilnom sektoru u borbi za bilo koju vrstu ljudskih prava, bilo ekonomska, društvena, kulturna, politička ili ekološka prava koja pripadaju pojedincu.

3. Politički i socijalni faktori kao otežavajuće okolnosti za ostvarivanje okolišnih prava u zemlji

3.1. Politički faktori

BiH je jedna od država sa najkomplikovanijim političkim uređenjem na svijetu.²³ S obzirom na činjenicu da postoje državna, entitetska, kantonalna, općinska razina vlasti te BD kao jedinica lokalne samouprave sa svim vlastitim institucijama i nadležnostima, zaključak je da je to poseban fenomen državnog oblika. Dodajući tome obaveznu etničku zastupljenost konstitutivnih naroda u državnim institucijama, situacija se nadalje komplikuje. Daljnji fenomen koji

¹⁸ *Ibid.*, 139.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, „Izvještaj o stanju okoliša u Bosni i Hercegovini 2012.“, MDG Achievement Fund, Sarajevo, 2012, 51. <https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/okolis/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20stanju%20okoli%C5%A1a%20u%20BiH.pdf>, (13.10.2021.)

²¹ Federalni zavod za statistiku, <http://fzs.ba> (13.10.2021.)

²² Federalni zavod za mirovinsko i invalidsko osiguranje, https://www.fzmiopio.ba/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=35&Itemid=64&lang=ba (13.10.2021.)

²³ S. Gavrić/D. Banović/Dr C. Krause (ed.), „Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine – izabrani aspekti“, Fondacija Konrad Adenauer, Sarajevo april 2009, 15.

nije karakterističan za funkcionalnu i uspješnu državu jeste postojanje velikog broja institucija na svakoj razini vlasti i zaposlenika unutar njih, kao i donošenje vlastitih zakona koji u velikoj mjeri nisu međusobno harmonizirani. Veliki izazov predstavljaju politički lideri i vodeće političke partije čije su politike zasnovane na otvorenom nacionalizmu što predstavlja nepremostivu prepreku za saradnju i rad u korist građana i države. Institucije zbog toga vrlo često ne uspijevaju pronaći rješenja za goruće probleme, a razlog tome leži u činjenici da se pitanja ljudskih prava u BiH uglavnom vrte oko problema etničke zastupljenosti.²⁴

Činjenica da niti Zakon o zaštiti okoliša niti Agencija za zaštitu okoliša ne postoje na državnom nivou jeste posljedica nemogućnosti saradnje i dogovora među političkim elitama. Preovladava borba za interese političkih stranaka i njihovih čelnika, a ne borba za dobrobit građana države.

Osim nedostatka političke volje, bitan problem u zemlji jeste korupcija, što BiH svrstava u jednu od najgorih zemalja u Europi po tom pitanju.²⁵ Državne službenike postavljaju političke elite na utjecajna mjesta u državnim institucijama. To dovodi do postojanja podobnih a ne sposobnih osoba na vrlo važnim funkcijama te djelovanja i akcije izostaju zbog neznanja, nesposobnosti i neiskustva. Stoga, ne postoji proces koji bi bio usmjeren na državne reforme u svim sferama života. Zakoni se donose voljom ili potrebom vladajućih političkih stranaka, a s obzirom na to da postoji i veliki politički utjecaj na pravosuđe, osnovno načelo kao što je pravo na nezavisnost i autonomiju pravosuđa u praksi ostaju samo prazno slovo na papiru.²⁶

3.2. Socijalni faktori

Socijalna politika predstavlja dodatan važan aspekt koji bi trebao biti na zadovoljavajućem nivou, da bi građani slobodno i punopravno uživali prava koja im zakonom i međunarodnim dokumentima pripadaju. BiH je siromašna zemlja, zemlja u tranziciji koja se ne može pohvaliti jakom privredom i bogatom ekonomijom. Može se reći da u BiH ne postoje velike kompanije koje su značajni izvoznici, dobro zarađuju i pošteno se odnose prema zaposlenicima i okolišu. Godine 2013., tokom posjete tadašnjeg premijera FBiH, Nermina Nikšića, kompaniji ArcelorMittal u Zenici, isti je izjavio da će „*Vlada FBiH učiniti*

²⁴ F. Bieber, „*Ungovernable Bosnia? From the Ruling of the European Court of Human Rights on the Sejdic'-Finci Case to the Government Crisis*”, Geographical Overview | Western Balkans, Panorama, IEMed. Mediterranean Yearbook 2014, 186-188. <https://www.iemed.org/publication/ungovernable-bosnia-from-the-ruling-of-the-european-court-of-human-rights-on-the-sejdic-fi-ci-case-to-the-government-crisis/>, (13.10.2021.)

²⁵ S. Blagovčanin, „*Korupcija u Bosni i Hercegovini – Transparency International B&H⁶*”, Friedrich Erbert Stiftung, Sarajevo 2009, 3.

²⁶ *Ibid.*, 4-6.

*sve da očuva što više radnih mjesta i poboljša uvjete rada.*²⁷ To ide u prilog činjenici da država nema koristi od negativnog stava ili represivne politike prema kompanijama jer zapošljavaju nekoliko stotina ili hiljada radnika te plaćaju poreze i takse. S obzirom na činjenicu da u zemlji nema mnogo mogućnosti za mobilnost radne snage, postojanje globalne korporacije u malom gradu kao što je Zenica koristi se kao izgovor da se tema zaštite okoliša ne posmatra kao prioritetna.

Zaključci i navodi iz Izvještaja o stanju okoliša navedeni kao razlozi loše ekonomske situacije u zemlji također imaju svoj doprinos već lošoj situaciji: *„visoka razina nezaposlenosti, nerazvijen privatni sektor, nestabilne institucije i nepostojanje institucija, nerazvijena infrastruktura - osobito prometna infrastruktura, nedovoljno ulaganje u istraživanja i razvoj, obrazovni sistem koji nije prilagođen potrebama tržišta, kao i neracionalno korištenje energije.*²⁸ Kako se zemlje EU sve više okreću zelenoj energiji i održivom razvoju pokušavajući postići simbiozu privrednog rasta i zaštite okoliša, BiH nastavlja slijediti stari put industrije zasnovane na sagorijevanju uglja bez značajnog napretka na ovom polju.²⁹

4. Zagađenost zraka u BiH

BiH je bila poznata po industriji još prije Drugog svjetskog rata, i o početku industrijalizacije može se govoriti još za vrijeme austrougarske vladavine. Industrija se temeljila na rudarstvu, metalurgiji i hemijskoj industriji, razvila se i naselila u gradovima koji su se nalazili u dubokim dolinama i uskim riječnim kanjonima. Ovakva industrija jeste doprinijela razvoju privrede na lokalnom i nacionalnom nivou što je rezultiralo tadašnjim poboljšanjem životnih uslova stanovništva.³⁰ Čak 54,3% stanovništva 1961. i 57,8% 1971. bilo je zaposleno u industriji što potvrđuje činjenicu da je BiH bila značajno industrijsko središte u bivšoj Jugoslaviji.³¹

²⁷ „Premijer FBiH u Mittalu i Željezari“, Zenicablog, 19.06.2013. <http://arhiva.zenicablog.com/component/k2/item/20830-premijer-fbih-u-mittalu-i-%C5%BEeljezari.htm> , (13.10.2021.)

²⁸ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, „Izvještaj o stanju okoliša u Bosni i Hercegovini 2012.“, MDG Achievement Fund, Sarajevo, 2012, 53. <https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/okolis/Izveje%C5%A1%C4%87e%20o%20stanju%20okoli%C5%A1a%20u%20BiH.pdf>, (14.10.2021.)

²⁹ Europska Komisija, „Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2021. uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija Saopštenje o politici proširenja EU-a za 2021.“ Strasbourg, 2021.

³⁰ R. Nurkovic, „Distribucija industrije u Bosni i Hercegovini“, Zbornik radova beogradskog instituta „Jovan Cvijić“, Beograd 2007, 2. <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-7599/2007/0350-75990757357N.pdf> . (14.10.2021.)

³¹ Mašinski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Fakultet strojarstva i računarstva Sveučilišta u

Tokom rata u BiH zemlja je pretrpjela ogromnu štetu i veliki broj tvornica je uništen ili zatvoren. Kako bi se detaljnije opisalo stanje industrije u zemlji, važno je napomenuti da je tehnološko zaostajanje BiH za razvijenim svijetom još 1991. godine procijenjeno na dvadesetak godina, što je rat dodatno pogoršao.³²

Nakon rata industrija je ponovo pokrenuta. Značajna karakteristika poslijeratnog razdoblja bila je privatizacija tvornica i njihov otpor ulaganju u tehnička poboljšanja pogona sa dodatnim karakteristikama kao što su „*nedostatak obrtnog kapitala, oštećeni i zastarjeli objekti, uništena infrastruktura, nedostatak domaćeg i međunarodnog tržišta, zastupljenost sive ekonomije i korupcije.*“³³ Korporacije su uglavnom težile ka pronalaženju jeftine radne snage i ostvarivanju profita ne mareći za stanje okoliša u zemlji.³⁴ Iako je prisutna zagađenost vode i tla, ovaj rad će se osvrnuti na najočitiiji parametar – zagađenost zraka.

Jedan od najznačajnijih problema s kojima se stanovništvo i okoliš suočavaju je zagađenost zraka. Vodeću odgovornost za prekoračenje zakonski dopuštenih vrijednosti onečišćujućih materija u zraku nosi industrija, a tome doprinosi i povećan broj starih vozila i sve veći broj kućnih ložišta.³⁵ Glavni zagađivači prisutni u zraku su PM_{2,5} i PM₁₀ (čestice fine prašine)³⁶, NO₂ (dušikov dioksid), NO_x (dušikov oksid), SO₂ (sumpor dioksid), CO (ugljični monoksid) i O₃ (ozon). Čestice fine prašine u zraku (PM) nastaju izgaranjem fosilnih goriva i najopasnije su za zdravlje ljudi. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji „*postoji bliska, kvantitativna veza između izloženosti visokim koncentracijama malih čestica (PM₁₀ i PM_{2.5}) i povećane smrtnosti ili morbiditeta.*“³⁷ Sumpor-dioksid je plin bez boje koji se javlja kao nuspojava od sagorijevanja fosilnih goriva koja sadrže sumpor. Ima intenzivan miris i utječe na dišni sistem uzrokujući kašalj, astmu i bronhitis.³⁸ Tvrdi se da su današnje koncentracije SO₂ najveće u oko 650.000 godina. Prekomjerne količine prizemnog ozona također imaju posljedice na ljudsko zdravlje kao što su problemi s disanjem, astma, smanjenje funkcije pluća

Mostaru, „*Razvoj industrijske politike u FBiH*“, Sarajevo-Mostar 2009,19. <http://www.upfbih.ba/uimages/ESVsjednice/esv69t3.pdf>, (14.10.2021.)

³² *Ibid.*, 21.

³³ *Ibid.*, 21-22.

³⁴ Z. Vendula et al, „*Demokratija zaštite okoliša: Posustajućim hodom*“, Alternativni izvještaj o provedbi Aarhuske konvencije u Bosni i Hercegovini, Ekoforum-Arnika, Zenica-Prag, 2015, 6-7.

³⁵ K. Dow/T. E. Downing, „*Weltatlas des Klimawandels – Karten und Fakten zur Globalen Erwärmung*“, Europäische Verlagsanstalt, Hamburg, 2007, 42.

³⁶ “Particulate Matter (PM) Basics”, Environmental Protection Agency. <https://www.epa.gov/pm-pollution/particulate-matter-pm-basics>, (14.10.2021.)

³⁷ “Key facts - Ambient (outdoor) air pollution”, World Health Organization, [https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/ambient-\(outdoor\)-air-quality-and-health](https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/ambient-(outdoor)-air-quality-and-health), (14.10.2021.)

³⁸ Sulphur dioxide, Queensland Government, 27.03.2017 <https://www.qld.gov.au/environment/pollution/monitoring/air/air-pollution/pollutants/sulfur-dioxide> (28.11.2021)

i izazivanje plućnih bolesti.³⁹

Svaki od gore navedenih polutanata, ali i mnogi drugi, u BiH su iznad zakonom dozvoljenih vrijednosti. Posebno velika prekoračenja nalaze se u srednjoj Bosni, budući da u tom dijelu zemlje postoji nekoliko velikih zagađivača, poput svjetskog lidera u proizvodnji čelika „ArcelorMittal“ u Zenici, „Termoelektrane“ u Kaknju ili tvornice papira „Natron-Hayat“ u Maglaju.⁴⁰ Prema Godišnjem izvještaju o kvaliteti zraka u FBiH za 2019. godinu koji svake godine izdaje Federalni hidrometeorološki zavod zaključeno je da je „zagađenje zraka u Zenici vrlo opasno i kao takvo ima štetan učinak na zdravlje ljudi. Tako su prekoračene sve zakonom propisane granične vrijednosti sumpor dioksida, ozona i ostalih zagađujućih materija“.⁴¹

4.1. Aerozagađenje u Zenici

Zenica je glavni grad Zeničko-dobojskog kantona i nalazi se u središnjem dijelu FBiH. Grad se nalazi u dubokoj dolini i okružen je planinama i brdima dok rijeka Bosna protiče kroz njega. Neke od dodatnih karakteristika Zenice su visoka nezaposlenost mladog stanovništva, niska kupovna moć stanovništva, zastarjeli pogoni i postrojenja postojećih kompanija te niska razina poslovne učinkovitosti privrednih subjekata s ovog područja.⁴² Ono po čemu je Zenica također poznata jeste Željezara, najveća tvornica u BiH i jedna od najvećih u cijeloj bivšoj Jugoslaviji. Željezaru su osnovali austrijski industrijalci 1892. godine⁴³ i decenijama je bila generator razvoja grada. U prilog navedenom govori činjenica da je u 80-im godinama Željezara zapošljavala preko 20.000 radnika i da je postignut najveći obim proizvodnje željeza ikad. Međutim, proizvodnju je prekinuo rat početkom 1990-ih godina, kada su svi pogoni zeničke željezare prestali s radom i ostali u mirovanju sljedećih 17 godina.

Nekadašnjeg industrijskog giganta sa udjelom od 51% prodala je 1999. godine

³⁹ “Key facts - Ambient (outdoor) air pollution”, World Health Organization, 02.05.2018. [https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/ambient-\(outdoor\)-air-quality-and-health](https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/ambient-(outdoor)-air-quality-and-health), (14.10.2021.)

⁴⁰ Integrisani registar zagađivača, Eko Online, <https://eko.ba/baza-zagadivaca>, (14.10.2021.)

⁴¹ Federalni Hidrometeorološki zavod, „Godišnji izvještaj o kvalitetu zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2019. godinu“, Sarajevo, 2020, 17, 41, 54 i 73. <https://www.fhmzbih.gov.ba/PUBLIKACIJE/zrak/izvjestaj-2019.pdf>, (14.10.2021.)

⁴² Dvokut Pro i Zeda Zenica, „Lokalni ekološki akcioni plan općine Zenica 2008/2009“, broj Z-OD-006/01-S2 / 09, Dvokut Pro, Sarajevo, 2009, 19. <http://www.zeda.ba/wp-content/uploads/2014/05/LEAP.pdf>, (15.10.2021.)

⁴³ „Serijal privatizacijske pljačke - Zenička Željezara: Od radničkog raja do štrajkova“, Sadiković Mirna, Radio Slobodna Evropa, 27.02.2014 <https://www.slobodnaevropa.org/a/serijal-privatizacijskepljacke---zenicka-zeljezara-od-radnickog-raja-do-strajkova/2527964>(15.10.2021.)

Vlada FBiH za jedan dolar tvrtki Kuwait Consulting & Investment Company. Preostalih 41% je 2004. godine Vlada FBiH također prodala za jedan dolar kompaniji „LNM Mittal Group“ iz Londona, dok je Vlada zadržala preostalih 8% udjela u kompaniji.⁴⁴ Nakon prodaje, kompanija je nastavila postojati pod zajedničkim imenom „BH Steel“.⁴⁵ Godine 2006. kompanija je postala član grupacije ArcelorMittal i sadašnji naziv kompanije je „ArcelorMittal“ d.o.o. Zenica.⁴⁶

Na temelju svih postojećih izvještaja, razina zagađenja zraka u Zenici je vrlo visoka. Iz Izvještaja o kontinuiranim mjerenjima zagađenja zraka u Zenici može se uočiti da je u Zenici vrlo veliko zagađenje zraka sumpor-dioksidom i česticama prašine. Koncentracije sumpor-dioksida u zraku na mjernom mjestu Tetovo tokom 2014. godine bile su prekoračene čak 251 dan, a granična vrijednost sumpor dioksida smije se prekoračiti najviše 3 dana tokom cijele kalendarske godine.⁴⁷ Na mjernim stanicama u Zenici prekoračene su godišnje granične i tolerantne vrijednosti koncentracija sumpor dioksida, zaključak je Izvještaja Federalnog hidrometeorološkog zavoda iz 2015. godine⁴⁸, Izvještaja iz 2016. godine⁴⁹, Izvještaja iz 2017. godine⁵⁰, Izvještaja iz 2018⁵¹ i Izvještaja iz 2019 godine⁵². Posljednji godišni Izvještaj o kvaliteti zraka u FBiH za 2020. godinu objavljenog u aprilu 2021. godine sadrži zaključak: „Kvalitetu zraka u Zenici

⁴⁴ „Četnaest godina od prodaje željezare za 2 dolara“, Eko forum Zenica, 16.08.2018. <https://www.ekoforumzenica.ba/2018/08/16/cetnaest-godina-od-prodaje-zeljezare-za-2-dolar> (15.10.2021.)

⁴⁵ „Serijal privatizacijske pljačke - Zenička Željezara: Od radničkog raja do štrajkova“, Sadiković Mirna, Radio Slobodna Evropa, 27.02.2014, <https://www.slobodnaevropa.org/a/serijal-privatizacijskepljacke---zenicka-zeljezara-od-radnickog-raja-dostrajkova/2527964>(15.10.2021.)

⁴⁶ „Naša historija“, ArcelorMittal Zenica, <https://zenica.arcelormittal.com/who-we-are/arcelormittal-zenica/our-history.aspx>, (28.11.2021)

⁴⁷ Metalurški Institut „Kemal Kapetanović“ - Zavod za zaštitu i ekologiju, „Izvještaj broj 01 / 13-EKO o rezultatima kontinuiranih mjerenja zagađujućih materija u zrak u gradu Zenica za period od 01.01.2012. do 31.12.2012. godine“, Metalurški Institut „Kemal Kapetanović“ - Zavod za zaštitu i ekologiju Zenica 2013, 28.

⁴⁸ Federalni Hidrometeorološki zavod, „Godišnji izvještaj o kvaliteti zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2015. godinu“, Federalni Hidrometeorološki zavod, Sarajevo 2016, 30.

⁴⁹ Federalni Hidrometeorološki zavod, „Godišnji izvještaj o kvaliteti zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2016. godinu“, Federalni Hidrometeorološki zavod, Sarajevo 2017, 29.

⁵⁰ Federalni Hidrometeorološki zavod, „Godišnji izvještaj o kvaliteti zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2017. godinu“, Federalni Hidrometeorološki zavod, Sarajevo 2018, 18.

⁵¹ Federalni Hidrometeorološki zavod, „Godišnji izvještaj o kvaliteti zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2018. godinu“, Federalni Hidrometeorološki zavod, Sarajevo 2019, 15.

⁵² Federalni Hidrometeorološki zavod, „Godišnji izvještaj o kvaliteti zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2019. godinu“, Federalni Hidrometeorološki zavod, Sarajevo 2020, 16.

*opasno narušava visoka koncentracija sumpor dioksida i čestica u mjeri u kojoj može ozbiljno narušiti zdravlje ljudi. Vrlo visoke koncentracije ovih zagađujućih tvari evidentne su na svim mjernim mjestima u gradu i okolini.*⁵³

5. Borbe aktivista za zaštitu okoliša protiv globalne korporacije

Udruženje građana „Eko forum“ Zenica⁵⁴ je nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija koju je 2008. godine osnovalo nekoliko pojedinaca sa jedinstvenim ciljem da pokrenu građane Zenice u zajedničkoj borbi na zdravu životnu sredinu. Organizacija se zalaže za promicanje i podizanje ekološke svijesti među građanima, informiše javnost o važnim informacijama vezanim za stanje okoliša te saraduje s domaćim institucijama na ovu temu. Organizacija se finansira iz godine u godinu iz projekata koje većinom realizira s međunarodnim partnerima.

Od najranijih početaka svog rada, većina aktivnosti usmjerena je ka kompaniji ArcelorMittal budući da većina zagađenja u gradu Zenica potiče od ovog pravnog subjekta. Organizacija je upućivala primjedbe nadležnim institucijama⁵⁵, pisala samoj kompaniji⁵⁶, sastajala se sa lokalnim mještanima⁵⁷ i održavala javne tribine o postojećim problemima, obraćala se ustanovama da aktiviraju uređaje za monitoring kvaliteta zraka, tla i vode⁵⁸. Dana 22. decembra 2012. organizovani su potesti⁵⁹ gdje je izraženo nezadovoljstvo radom kompanije s jedne strane i nezadovoljstvo radom institucija s druge strane, a sve zbog prekomjernog zagađenja zraka. Neki od zahtjeva uključivali su poštovanje zakona koji propisuju razine zagađenja u FBiH, provođenje ekoloških projekata za smanjenje zagađenja, pooštavanje inspeksijskih kontrola nad kompanijom, nabavku i puštanje u rad

⁵³ Federalni Hidrometeorološki zavod, „Godišnji izvještaj o kvaliteti zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2020. godinu“, Federalni Hidrometeorološki zavod, Sarajevo 2021, 46.

⁵⁴ <https://www.ekoforumzenica.ba/> (15.10.2021.)

⁵⁵ „Primjedbe Eko-foruma Zenica na Plan aktivnosti“, Eko Forum, 17.02.2009. <https://www.ekoforumzenica.ba/2009/02/17/primjedbe-eko-foruma-zenica-na-plan-aktivnosti/>, (15.10.2021.)

⁵⁶ „Memorandum Eko Forum-a Zenica kompaniji Arcelor Mittal Zenica“, Eko Form, 20.05.2009. <https://www.ekoforumzenica.ba/2009/05/20/memorandum-eko-forum-a-zenica-kompaniji-arcelor-mittal-zenica/>, (15.10.2021.)

⁵⁷ „Zaključci sa tribine održane u prostorijama Mjesne zajednice Donja Gračanica“, Eko Forum, 22.06.2009, <https://www.ekoforumzenica.ba/2009/06/22/zakljucci-sa-tribine-odrzane-u-prostorijama-mjesne-zajednice-donja-gracanica/>, (15.10.2021.)

⁵⁸ „Zahtjev za aktiviranje mobilne stanice za mjerenje parametara kvaliteta zraka, vode i tla“, Eko Forum 13.08.2009. <https://www.ekoforumzenica.ba/2009/08/13/zahtjev-za-aktiviranje-mobilne-stanice-za-mjerenje-parametara-kvaliteta-zraka-vode-i-tla/>, (15.10.2021.)

⁵⁹ „Poziv na protestni marš“, Eko Forum, 13.12.2012. <https://www.ekoforumzenica.ba/2012/12/13/poziv-na-protestni-mars/>, (15.10.2021.)

monitoringa za mjerenje kakvoće zraka.⁶⁰ Nekoliko hiljada građana podržalo je zahtjeve organizacije.⁶¹ Čak je i tadašnji šef izaslanstva EU u BiH Peter Sorensen podržao borbu organizacije za čisti okoliš.⁶²

Godine 2013. organizacija je ponovo organizovala proteste zbog daljnjeg prekomjernog zagađenja.⁶³ Organizovano je i potpisivanje peticije za smanjenje zagađenja zraka.⁶⁴ Poduzete su mnogobrojne mjere i preduzete različite aktivnosti, ali se situacija i dalje nije popravljala. Organizacija je i 2014. godine ponovno organizovala proteste sa skoro istim zahtjevima.⁶⁵

Članom 15. Zakona o upravnim sporovima FBiH propisano je da „*kad je pojedincu učlanjenom u neku društvenu organizaciju ili udruženje građana koja prema svojim pravilima (statutu) ima zadatak da štiti određena prava i interese svojih članova, upravnim aktom povrijeđeno neko takvo pravo ili interes, ta društvena organizacija odnosno udruženje građana može, po pisanom pristanku svog člana, u njegovo ime podnijeti tužbu i voditi upravni spor protiv takvog upravnog akta.*“⁶⁶ S druge strane Aarhuška konvencija, sa tri glavna stuba uključujući pravo na pristup informacijama, sudjelovanje javnosti u odlučivanju o pitanjima vezana za okoliš i pravo na pristup pravosuđu, odnosi se na uključivanje građana i organizacija u okolišnu demokratiju. Obzirom da je NGO Eko forum kao zainteresovana javnost učestvovala u procesu izdavanja okolinske dozvole za pogon i postrojenje BOF Čeličana time je organizacija aktivno legitimisana na pokretanje upravnog spora zbog nezakonite okolinske dozvole kao upravnog akta. Tako je Udruženje građana Eko forum Zenica pokrenulo upravni spor protiv Federalnog ministarstva okoliša i turizma pred Kantonalnim sudom u Sarajevu.⁶⁷

⁶⁰ „Mi smo svoj dio posla uradili. Sad čekamo ispunjenje naših zahtjeva“, Eko Forum, 22.12.2012. <https://www.ekoforumzenica.ba/2012/12/22/mi-smo-svoj-dio-posla-uradili-sad-cekamo-ispunjenje-nasih-zahtjeva/>, (15.10.2021.)

⁶¹ „Protestni marš“, Eko Forum, 22.12.2012 <https://www.ekoforumzenica.ba/2012/12/22/protestni-mars-22-12-2012/>, (15.10.2021.)

⁶² „Šef Delegacije EU podržao našu borbu za čist okoliš“, Eko Forum, 10.07.2013. <https://www.ekoforumzenica.ba/2013/07/10/sef-delegacije-eu-podrzao-nasu-borbu-za-cist-okolis/>, (15.10.2021.)

⁶³ „Protest u zatvorenom“, Eko Forum, 19.12.2013. <https://www.ekoforumzenica.ba/2013/12/19/protest-u-zatvorenom/>, (15.10.2021.)

⁶⁴ „Peticija za poboljšanje stanja okoliša“, Eko Forum, 28.04.2014. <https://www.ekoforumzenica.ba/2014/04/28/peticija-za-poboljsanje-stanja-okolisa/>, (15.10.2021.)

⁶⁵ „Protestni skup u nedjelju – bez cigareta“, Eko Forum, 17.12.2014. <https://www.ekoforumzenica.ba/2014/12/17/protestni-skup-u-nedjelju-bez-cigareta/>, (15.10.2021.)

⁶⁶ Zakon o upravnim sporovima FBiH, („Službene novine Federacije BiH“, broj 11/05)

⁶⁷ „Eko forum Zenica: nakon tri godine poništena okolinska dozvola za BOF čeličanu“, Zenicablog 30.04.2019. <https://www.zenicablog.com/eko-forum-zenica-nakon-tri-godine-ponistena-okolinska-dozvola-za-bof-celicanu/>, (16.10.2021.)

Naime, u februaru 2015. godine Federalno ministarstvo za zaštitu okoliša i turizma objavilo je Zahtjev za obnovu okolinske dozvole za pogon i postrojenje „BOF čeličana“ unutar kompanije i pozvalo zainteresovanu javnost da dostavi primjedbe i sugestije, što je organizacija i učinila. U novembru 2015. godine izdata je okolinska dozvola za spomenuto postrojenje, no primjedbe i prijedlozi s javne rasprave nisu uzeti u obzir, pa su i organizacija i Grad pokrenuli upravni spor pred sudom. Tek nakon više od tri godine, Kantonalni sud u Sarajevu je donio odluku da okolinska dozvola za taj pogon nije izdata u skladu sa zakonom, da se dozvola stavi van snage i vrati Federalnom ministarstvu za zaštitu okoliša i turizma na ponovno izdavanje. Tužba u upravnom sporu koji je pokrenuo Eko forum je odbijena⁶⁸ jer je o istoj stvari odlučeno po tužbi Grada.⁶⁹

U međuvremenu je organizacija nastavila sa aktivnostima na informisanju javnosti o stanju okoliša u gradu, organizovala javne tribine i okrugle stolove, te brojne prezentacije, od kojih vrijedi istaći prezentaciju za njenu ekselenciju Maureen Cormack, ambasadoricu Sjedinjenih Američkih Država u BiH⁷⁰. I Ambasada SAD u BiH je podržala organizaciju u borbi za zdrav okoliš.⁷¹ Godine 2016. organizacija je u saradnji s češkom organizacijom Arnika objavila „Top listu deset najvećih zagađivača“, prema integriranom registru ispuštanja i prijenosa zagađenja (PRTR) BiH od 2011. do 2013. godine, u kojem se navodi da je posljednjih godina najveći zagađivač zraka u BiH kompanija „ArcelorMittal u Zenici“.⁷²

5.1. Krivične prijave

Zagađenje vode, zraka i tla, nepropisno odlaganje otpada, prekomjerna buka, smatraju se ne samo krivičnim djelima nego i prekršajima za koje su predviđene novčane kazne, a visina novčane kazne zavisi od stepena nanese štete po okoliš. Federalni inspektori zaduženi su za velike pogone i postrojenja kojima pripada i zenička željezara. Novčane kazne koje se u praksi izriču za ove prekršaje su simbolične i ne odgovaraju stepenu nanese štete okolišu.⁷³ Na taj način su

⁶⁸ Kantonalni sud Sarajevo, „Presuda“ broj 09 0 U 025474 od 27.02.2019. godine.

⁶⁹ „Sastavni dio spisa“, Eko Forum, 29.04.2019. <https://www.ekoforumzenica.ba/2019/04/29/sastavni-dio-spisa/>, (16.10.2021.)

⁷⁰ „Podrška američke ambasade u BiH“, Eko Forum, 29.01.2016. <https://www.ekoforumzenica.ba/2016/01/29/podrska-americke-ambasade-u-bih/>, (16.10.2021.)

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Arnika, Centar za okoliš i Eko forum Zenica, Izvještaj za 2011-2013. godinu, „Top lista deset najvećih zagađivača prema podacima iz integrisanog registra ispuštanja i prenosa zagađenja (PRTR) Bosne i Hercegovine“, Transition, Sarajevo 2016.

⁷³ Članom 22 Zakona o prekršajima FBiH je (Službene novine FBiH broj 63/14) propisano da

veliki zagađivači u BiH privilegovani jer plaćaju poreze, doprinose, carine, važni su za privredu, dok je zaštita okoliša stavljena u drugi plan.

Članovi 303. do 322. Krivičnog zakona FBiH (KZ FBiH)⁷⁴ propisuju krivična djela protiv okoliša, poljoprivrede i prirodnih bogatstava. Član 303. predviđa kaznu zatvora od 3 mjeseca do 5 godina za one koji „onečiste zrak, tlo, tekuću, stajaću ili podzemnu vodu, vodotok, more, morsko dno ili morsko podzemlje ili na drugi način ugroze čistoću, kakvoću zraka, tla, vode, vodotoka ili mora, morskog dna ili morskog podzemlja, ili prirodnog genetskog sklada biološke raznolikosti na širem području i u mjeri koja može pogoršati uvjete života ljudi ili životinja ili ugroziti opstanak šuma, bilja ili drugog raslinja.“ Ako se ovim krivičnim djelom nanese imovinska šteta većih razmjera, predviđena je kazna zatvora do 10 godina, a ako dovede do smrti jedne ili više osoba, kazna zatvora može biti do 12 godina.⁷⁵

Nakon nekoliko godina borbe za zdravu životnu okolinu i korištenja različitih metoda za poboljšanje situacije, a kojim aktivnostim nisu postignuti značajni rezultati, jedina preostala radnja koju organizacija do tada nije preduzela, jeste obraćanje tužilaštvima radi preispitivanja postojanja osnova sumnje da su počinjena određena krivična djela. Dana 15. septembra 2015. godine organizacija je podnijela tri krivične prijave⁷⁶: jednu protiv ArcelorMittala i odgovornih osoba unutar kompanije za zagađenje okoliša iz člana 303 KZ FBiH, drugu protiv ministrice Federalnog ministarstva okoliša i turizma i treću protiv glavnog inspektora Federalne uprave za inspeksijske poslove, a zbog krivičnog djela „Nesavjestan rad u službi“ iz člana 387 KZ FBiH. Mjesecima je organizacija prikupljala dokaze i dokumentaciju kao prilog krivičnim prijavama te je na trenutak prevladao optimizam da bi se situacija u vezi sa zagađenjem mogla poboljšati.

se za „prekršaje iz oblasti zaštite okoliša može izreći novčana kazna u maksimalnom iznosu do 200.000 KM“. Međutim, na osnovu informacije koju je Udruženje građana Eko Forum Zenica dobilo od strane Inspektorata urbanističko-ekološke inspekcije broj 10-23-3-03977/2013-1002-2-P os 22.01.2014. godine inspektor zaštite okoliša je za cijelu 2013. godinu izdao četiri prekršajna naloga sa novčanom kaznom u visini od 4.500 KM. Iz Rješenja Federalne uprave za inspeksijske poslove broj 18-05-20-04664/2019 od 08.11.2019. godine vidljivo je da su federalni inspektori u periodu od 2017-2019. godine izdali 38 prekršajnih naloga sa ukupnom novčanom kaznom od 59.700 KM. Na osnovu svih postojećih Izvještaja nadležnih institucija i nevladinih organizacija kao i kroz rad spomenutih dokumenata, vidljivo je da je situacija sa zagađenjem svih medija u gradu Zenica daleko ozbiljnija.

⁷⁴ Krivični zakon FBiH, (“Službene novine FBiH”, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)

⁷⁵ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017, Član 303.

⁷⁶ “Krivične prijave zbog zagađenja protiv kompanije ArcelorMittal i lokalnih zvaničnika”, Eko Forum 15.09.2015. <https://www.ekoforumzenica.ba/2015/09/15/krivicne-prijave-zbogzagadjenja-protiv-kompanije-arcellormittal-i-lokalnih-zvanicnika/>, (16.10.2021.)

Dana 4. januara 2019. godine Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo po krivičnoj prijavi Eko foruma donijelo je odluku da se istraga neće provesti, a koju odluku je potvrdio glavni tužilac Kantonalnog tužilaštva 29. marta 2019. godine⁷⁷, uz obrazloženje da su Federalno Ministarstvo i Federalna inspekcija „*učinili sve napore na poboljšanju situacije i pronalasku najboljeg rješenja, imajući u vidu da se radi o složenom problemu, pa se ne može zaključiti da je riječ o namjernom djelovanju*“.

Dana 13. februara 2018. godine Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona donijelo je naredbu⁷⁸ da se istraga protiv kompanije ArcelorMittal Zenica i odgovornih osoba neće provesti, jer nema osnova za odgovornost pravne osobe u smislu KZ FBiH odnosno jer „*nije postojala namjera izvršenja krivičnog djela*.“ Drugim riječima, tužilaštvo nije uspjelo dokazati koliko su ukupnom zagađenju zraka pridonijele emisije iz kompanije, a koliko drugi izvori zagađenja (saobraćaj, domaća kućna ložišta) jer ti podaci u registru zagađivača u to vrijeme nisu postojali. Odsustvo namjere u ovom slučaju ukazuje na to da se nije uspjelo dokazati da su se ulaganja u zaštitu okoliša namjerno odgađala. Izjava tužilaštva da je „*ta kompanija od velikog značaja za Zenicu - radna mjesta, kao i gradska toplana*“ je nepotrebna, obzirom da u ovom slučaju to nije predmet istraživanja.

Nakon podnošenja prigovora 21.02.2018. godine⁷⁹ od strane udruženja građana „Eko forum“ Zenica na donesenu naredbu, 9. aprila 2018. Glavni kantonalni tužilac utvrđuje da je prethodna odluka o nesprovođenju istrage ispravna i zakonita.⁸⁰ Slijedom toga organizacija ponovno podnosi žalbu na odluku glavnog kantonalnog tužioca, ovaj put Federalnom tužilaštvu. Federalno tužilaštvo je 06. marta 2019. godine⁸¹ prihvatilo žalbu Eko foruma i naložilo Kantonalnom tužilaštvu ZDK-a da ponovno istraži prijavljena krivična djela protiv odgovornih osoba iz kompanije ArcelorMittal Zenica.

Nakon ponovljene istrage, Kantonalno tužilaštvo ZDK -a je 20. novembra 2020. godine donijelo naredbu o obustavi istrage⁸² protiv kompanije i bivšeg direktora ArcelorMittal Zenica, jer „*nema dovoljno dokaza da su osumnjičeni počinili krivična djela*“. Sudski vještak iz područja zaštite okoliša utvrdio je da

⁷⁷ Kantonalno tužilaštvo u Sarajevo, „Obavijest“ broj T09 0 KTP 00094168 19 od 29.03.2019.

⁷⁸ Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona, „Obavijest“, broj T04 0 KT 0023516 15 od 13.02.2018.

⁷⁹ „Pritužba na Naredbu o neprovođenju istrage“, Eko Forum, 21.02.2018. <https://www.ekoforumzenica.ba/2018/02/21/pritužba-na-naredbu-o-neprovođenju-istrage/>, (16.10.2021.)

⁸⁰ Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona, „Odluka“ broj T04 0 KTP 0023516 18 od 09.04.2018.

⁸¹ Ured tužilaštva Federacije Bosne i Hercegovine, „Odluka“ broj T11 0 KTA 000 3614 18 od 06.03.2019.

⁸² Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona, „Obavještenje“ broj T04 0 KT 0023516 19 2, od 20.11.2020.

„najznačajnije mjere iz Memoranduma o razumijevanju koji su ArcelorMittal i Vlada FBiH potpisali 16. januara 2014. nisu morale biti provedene prije 30. septembra 2019.“ Nema dokaza da su osumnjičeni „bili svjesni nezakonitosti svojih radnji“ jer su bili u stalnoj komunikaciji s nadležnim tijelima do obnove okolinske dozvole 3. aprila 2017. Tako je Memorandum o razumijevanju postao pravni akt koji je iznad zakona i koji može opravdati djelovanje „nesavjesnih“ zagađivača. U obrazloženju tužilaštva također se navodi da su posljedice nekontrolisanih emisija kroz krov čeličane nastale „u okviru zakonskih propisa“ jer je Federalno ministarstvo stalno produžavalo rokove iz okolinskih dozvola. Nema objektivnih podataka o stepenu zagađenja, a nema ni dokaza da su bolesti stanovništva u izravnoj uzročno-posljedičnoj vezi isključivo s postupcima osumnjičenih. Tužilaštvo se također pozvalo na načelo *ne bis in idem*, odnosno „da se ne može pokrenuti krivični postupak zbog djela zbog koje je fizička ili pravna osoba bila kažnjena u prekršajnom postupku.“ Protiv takve odluke tužilaštva uložena je žalba, ali je glavni tužilac Kantonalnog tužilaštva u Zenici 5. januara 2021. godine odbio kao neosnovanu.⁸³ Glavni federalni tužilac odbio je i zahtjev Eko foruma za prijenos mjesne nadležnosti sa kantonalnog na federalno tužilaštvo. Tako je prošlo 1939 dana pokušaja male nevladine organizacije da pravnim putem traži zadovoljenje pravde, ali bez uspjeha. Udruženje je iscrpilo sve moguće pravne lijekove pred domaćim institucijama, obavijestilo javnost o preduzetim koracima i odlukama, ali odgovorna osoba ili institucija za katastrofalnu ekološku situaciju u Zenici još uvijek ne postoji.

6. Zaključak

BiH i Zenica bili su plodno tlo za početak integralne proizvodnje čelika od strane svjetske korporacije ArcelorMittala iz nekoliko razloga. BiH kao siromašna zemlja sa nestabilnom ekonomijom i nesređenim i veoma komplikovanim političkim sistemom sa sobom nosi mnogobrojne izazove. U većini država nadležne institucije su te koje se brinu o rješavanju gorućih problema, dok nevladine organizacije podižu svijest o važnosti određenih pitanja i ukazuju na probleme i nedostatke. Međutim, raniji navodi iz ovog rada dovode do zaključka da kompanija u konkretnom slučaju iskorištava komplikovanost državnog uređenja BiH i sve njene izazove na način da pridaje važnost ekonomskim pitanjima i proizvodnji nad ljudskim zdravljem i zaštitom okoliša.

Postoji velika neravnoteža između zaposlenih u kompaniji i važnosti kompanije u ekonomskom smislu za državu s jedne strane i prava na čist okoliš i zdravlje stanovništva s druge strane. EU je na ovom području pronašla rješenje kojim pokušava spojiti ove dvije krajnosti u jednu promovisanjem održivog razvoja i

⁸³ Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona, “Odluka” broj T04 0 KTP 0023516 20 2 od 05.01.2021

zelene energije. BiH dosta zaostaje na ovom polju, te se i dalje bavi problematikom da li dimnjaci u kompaniji nemaju nikakve ili nemaju samo odgovarajuće filtere koji bi spriječili da emisije prašine i drugih zagađujućih stvari kao i teških metala zagađuju zrak i druge medije. Veliki problem koji sprečava napredak u zemlji veže se za političe opstrukcije, zbog čega ispaštaju sva područja društva, uključujući i zaštitu okoliša, kao i smanjenje zagađenja. Etnički problemi s kojima se zemlja bori desetljećima i danas usporavaju njen napredak.

BiH je potencijalna država kandidatkinja za pristupanje EU. Da bi dobila konačnu nagradu u vidu punopravnog članstva u EU potrebno je mnogo kvalitetnog, sveobuhvatnog i ozbiljnog rada, na svim poljima, uključujući i područje zaštite okoliša. Trenutno i godinama unazad BiH se velikim dijelom oslanja na pomoć EU, kako u obliku finansijskih donacija, tako i u usmjeravanju prilikom djelovanja.

BiH ne smije biti utočište za industriju koja ne zadovoljava kriterije Direktive EU o industrijskim emisijama.⁸⁴ Institucije u BiH nemaju kapacitete za mjerenje koncentracija opasnih, kancerogenih onečišćujućih tvari koje emitiraju industrijska postrojenja, da utvrde koliko industrijska postrojenja doprinose ukupnom onečišćenju zraka i koje su posljedice na zdravlje stanovništva od prekomjernih emisija. UN-ovi ciljevi održivog razvoja i Zelena agenda EU temelje se na dekarbonizaciji i očuvanju prirodnih resursa. Pored toga Zelena Agenda EU uključuje konkretne ciljeve kao što su potpuno ukidanje neto emisija stakleničkih plinova do 2050. godine, uključivanje svih zemalja i regija te nezavisnost privrednog rasta od upotrebe resursa.⁸⁵ Europski zeleni plan uključuje poboljšanja te osiguranje čistog zraka, čiste vode, zdravog tla i bioraznolikosti, zdravu i povoljnu hranu, čistu energiju i vrhunske tehnološke inovacije, globalno konkurentnu i otpornu industriju kao i mnoge druge aspekte.⁸⁶

S obzirom na sve probleme s kojima se BiH suočava, naponi za podjelom države i otvorene opstrukcije koje preovladaju unutar iste ili dolaze od država iz susjedstva, Srbije i Hrvatske, prva prioritarna borba predstavlja borbu za opstanak, a zatim za ispunjenje i osiguravanje svih osnovnih preduslova kako bi postigla funkcionalnost i efikasnost. Vijeće UN za ljudska prava je na 48. redovnom zasjedanju u Ženevi, održanom 08.10.2021. godine priznalo pristup čistom i zdravom okolišu kao temeljno ljudsko pravo. Ovakvo djelovanje nametnuto je globalnim klimatskim promjenama, koje su već uveliko pogodile cijeli svijet, i nema sumnje šta se hitno mora preduzeti radi pokušaja smanjenja budućih posljedica za čovječanstvo. Ekologija je postala uslov opstanka planete zemlje i

⁸⁴ Direktiva 2010/75/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 24. studenoga 2010. o industrijskim emisijama (integrirano sprečavanje i kontrola onečišćenja)

⁸⁵ Europski zeleni plan, Europska Komisija, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hr, (29.11.2021.)

⁸⁶ *Ibid.*

drugog izbora nemamo.

POLITISCHE UND SOZIALE ASPEKTE ALS ERSCHWERENDE UMSTÄNDE FÜR DIE VERWIRKLICHUNG DER UMWELTRECHTE DER BÜRGER: DER KAMPF DER UMWELTAKTIVISTEN GEGEN DEN WELTKONZERN

Zusammenfassung

Die politische Lage in Bosnien und Herzegowina wird seit vielen Jahren als instabil und unproduktiv bezeichnet. Die Entitäten agieren weitgehend als eigenständige Staaten und ihre Interessen unterscheiden sich in vielerlei Hinsicht, auch im Bereich des Umweltschutzes.

Sozialpolitik muss ein stabiles und starkes Fundament haben, da sie maßgeblich zu einem guten ökologischen Image grüner Städte beiträgt. Die aktuelle Sozialpolitik von Bosnien und Herzegowina ist für Sie ein erschwerender Umstand und verhindert Fortschritte im Bereich der Umweltrechte der Bürger. Bosnien und Herzegowina ist ein armes Land, ein Land im Wandel ohne starke Wirtschaft. Angesichts der Tatsache, dass Bosnien und Herzegowina ein potenzielles Kandidatenland für den Beitritt zur Europäischen Union ist, müssen Fortschritte im Bereich des Umweltschutzes erzielt werden, damit die Vollmitgliedschaft verwirklicht werden kann. Das zweite Kapitel wird einen konkreten Fall im Zusammenhang mit dem Kampf einer kleinen NGO und mehrerer lautstarker Persönlichkeiten innerhalb „Eco Forum Zenica“ vorstellen, die sich für eine saubere Umwelt gegen den Weltgiganten in der Stahlproduktion ArcelorMittal zusammenkämpfen. In seinem langjährigen Kampf nutzt das Eco Forum alle möglichen bestehenden Strategien, um die Situation in Zenica zu verbessern. Das Papier wird auch Einzelheiten im Zusammenhang mit der Erhebung von Strafanzeigen durch das Eco Forum gegen das Unternehmen und die Verantwortlichen für Umweltverschmutzung präsentieren.

Stichworte: Zenica, Umweltschutz, Umweltverschmutzung, Eco Forum, ArcelorMittal, Straftat, Strafanzeige.